

KAZAKLARDA DESTAN KADINLARI

*Hatice Emel ŞİRİN**

Özet:

Edebiyatımızın önemli eserleri arasında yer alan destan kahramanları, milletlerin insan tipi özelliklerini, ülkülerini, hayat felsefelerini ve tarzlarını, inançlarını, faziletlerini üzerlerinde taşıyan üstün vasıflarla donatılmış örnek kişilerdir. Bu özelliklerinden hareketle, aynı dönem ve sosyal statüleri göz önüne alınarak, Kazak destanlarındaki iki kadın tipi karşılaştırılmıştır. Güzellik, asalet, zekâ, akıl, muktedir olma, iyi ata binme, silah kullanma, savaşabilme gibi özelliklerinin yanı sıra yardımseverlik, cömertlik, sadakat ve eşine yardımcı bir hayat arkadaşlığı Türk kadınının ortak özellikleri olarak görülmektedir. Ayrıca Türk destanlarının tarihle paralellik gösterdiği müşahede edilmiştir.

Anahtar sözcükler: *destan, kadın, savaşçı, eş, anne, Kazak kahramanlık destanları*

Abstract:

Legendary heroines of our literature are the sample figures who have human characteristics, ideals, life philosophy, life style, beliefs, and virtues of their own folk. On the basis of specialities and social status of two women at the same time are being compared with each other. It was determined that the common characteristics of Turkish women were beauty, nobility, intelligence, wisdom, being well trained and well educated, having the ability of representing the highest position, powerful, being able to use a weapon, being a good rider, a good warrior, and in addition to these, being helpful, generosity, loyalty and devotion to her partner (husband). Besides this, it could easily be seen that there was a parallelism between Turkish legends and history.

* Dr.

Keywords: *legend, woman, warrior, partner, mother, legendary warriors of Kazak*

Her milletin edebî, kültürel mirasının gelişmesinde o halkın başından geçen tarihî hadiselerin ve oluşan desturların büyük ölçüde etkisi vardır. Kazakların eski zamanlardan bu yana devam eden kültür hazinelerinden biri de folklordur. Milletlerin sosyal yaşamı, örf ve âdetleri ile ilgili ortaya çıkan atasözleri, efsaneleri, masalları, kahramanlık destanları, sosyal yaşam şiirleri, atışmaları vs. sanat örnekleri Kazak folklorunun temelini oluşturmaktadır. Bunlar Kazakların geçmişteki hayatı, sosyal yaşamı, örf ve âdetleri, kendine özgü düşünce, hayat telakkileri, dünya görüşleri, hayal ve isteklerini yansıtan paha biçilmez değerli hazinelerdir. İnsanların mefkûre ve isteklerinden dolayı ortaya çıkan, kendi ölçüsünde değerli örnekleri ile kıymetli nüshalarını sözlü olarak nesilden nesile aktaran Kazak folkloru, eğitici öneme ve derin anlamlara sahiptir. Kazaklar sihirli söz ve şiirin kıymetini her zaman bilmişlerdir; destanları, kasideleri, sosyal yaşam şiirlerini (beşik ninnisi, dua, gelin manisi, can sağlığı dilekleri, ölümün duyurulması şiirleri) hep manzum olarak ifade etmişlerdir. Bir olayı şiirle dile getirmek hem zor hem de halkın ruhani zenginliğinin göstergesidir. Kazak folkloru belli bir dönemin resmini, hadiselerini, halkın başından geçen olayları söz sanatının her çeşidi ile ifade edebilmiştir. Mesela, atasözleri gelecek kuşakların terbiyeli, zeki, merhametli, namuslu, milletini seven insan olarak yetişmesini sağlayarak onları hayatın gerçekleri, yaşam tarzları, hayat tecrübeleri ile tanıştırmıştır.

Kahramanlık destanları ise korku nedir bilmeyen, halkı için canlarını feda eden bahadırların kahramanlık göstererek vatani sevme ve onu düşmanlardan koruması, halkın mutlu yaşaması için çalışması gerektiğini insan ruhuna aşılacaktır. Sosyal yaşam şiirleri ise halkın hayatında rastlayacağı zorlukları, engelleri hatırlatarak onları aşabilmenin yollarını gösterir, insanlara yaşam tecrübesi kazandırır. İşte bunların hepsi hayatın gereksinimlerinden dolayı meydana geldiği için günümüze kadar değerini hiç kaybetmeden bizlere ulaşan Kazakların edebî mirasıdır.

Anadolu Türkleri'nin “âşık” adını verdikleri tipe karşılık Kazak Türkleri arasında bir değil birkaç tip vardır. “cırav, akın, baksı, ölenşi, küyşi, sal-seri, anşi ve dombıraşı” gibi adlar altında toplanan bu tiplerin repertuvarları, dinleyicileri, çaldıkları enstrüman ve toplum içindeki görevleri oldukça farklıdır.

Anadolu-Türk âşıklık geleneğinin yapısında var olan destan ve kahramanlık türündeki şiirlerle güzelleme türündeki şiirlerin bu şekilde bir arada söylenmesi karakteri, üslubu Kazak Türklerinin âşık tarzı şiir geleneğinde görülmez. Bu tiplerin her birinin söyledikleri şiirler ya tür itibarıyla birbirinden farklıdır ya da tiplerin gelenek ve toplum içindeki durumları farklıdır.

Bunlardan cıravlar, esas itibarıyla kahramanlık tarzı şiirlerle destanları (Batırlar cırı) söylerler. “Akın”lar, cıravlık geleneği bozulup bittikten sonra

tarihî cırları da söylemeye başlamışlardır. Geleneğin en eski temsilcilerinden olan cıravlar ise sadece kahramanlık şiirleriyle destanları “cırla”rlar. Cıravların sazı kopuzdur. Esas itibarıyla kopuz çalan cıravlar, gelenek bozulduktan sonra dombıra da çalmaya başlamışlardır.

Kazak Türklerinin edebiyatı, Kazak boyunun ve Kazak Türkçesinin teşekkülünden itibaren başlasa da günümüz Kazak edebiyat tarihçileri XV. yüzyılın ikinci yarısından önce Göktürk, Uygur, Karahanlı, Harzemşahlar, Altınordu ve Çağatay devletleri zamanında ortak yazı diliyle meydana getirilen edebî eserleri de Kazak edebiyatına dâhil ederek diğer Türk boylarıyla ortak devir kabul etmektedir. Kazakları oluşturan Türk toplulukları “Kazak” adı altında toplanmadan önce Çin sınırı ile Tuna nehri arasındaki coğrafyada kurulan Türk devletlerinin ahalisi içinde yer almıştır.

Ekonomik, coğrafi ve sosyal şartlar Kazakların konargöçer yaşamalarına sebep olmuştur; bu yüzden yazılı kültür tam gelişemese de sözlü kültür yaygınlaşmış, zenginleşmiş ve çeşitlilik kazanmıştır. Bu ürünler, Kazakları oluşturan sosyal tabakaların tamamında “Ulu, Orta ve Küçük Cüz’de” aynı derecede önem verilerek teşvik edilmiş ve sevilmiştir. Kazak edebiyatı sözlü geleneğe dayandığı için günümüze kadar gelebilen yazılı eserler çok fazla değildir. Sözlü edebiyatta anız-ertegiler (efsane-masallar), makal-meteller (atasözleri), şeşendik sözler (kıssalar), ölenler (türküler), aytıslar (atışmalar) gibi sözlü ürünler yaygındır. Geçmişte “akın” denilen ozanlar, halk arasında çok önemli bir yere sahiptirler. Birbiriyle atışan akınlar tarihî, dinî ve günlük sorunları ele almışlardır. Jambıl Jabayev (1846-1945) bu akınlar içinde en çok tanınanıdır. Son zamanlarda sözlü geleneğin yazıya aktarılmasına önem verilmektedir. Bu vesileyle *Şeşendik Jırları (Büyüklerin Halk Şarkıları)* (Almatı 1993), *Şeşendik Sözder (Büyüklerin Sözleri)* (Almatı 1993), *Ejelki Devir Edebiyeti 1-2 (Evvəlki Devir Edebiyatı 1-2)* (Almatı 1991), *Batırlar Jırı (Kahramanların/Kahramanlık Türküleri)* (Almatı 1989), *Abılay Han* (Almatı 1993), *Kazaktın Bi-Şeşenderi (Kazakların Eski Ataları)* (Almatı 1993), *Kazak Handığı Devirindegi Edebiyet (Kazak Hanlığı Dönemindeki Edebiyat)* (Almatı 1993) gibi kitaplar eski Kazak kültürünü yeni nesle aktarabilmek ve bugün ile köprü kurabilmek amacıyla yazılmıştır.

Kazak yazılı edebiyatının daha çok 19. yüzyılın başlarından itibaren meydana geldiği söylenebilir. Bu öncülüğü Muhambet Ötemisuli (1804-1846), Şokan Velihanov (1835-1865), İbray Altınсарın (1841-1889) ve Abay Kunanbayev (1845-1904) yapmışlardır. Özellikle, bilim adamı olan Şokan Velihanov (1835-1865) Kazak folklorunun doğrudan doğruya malzeme olarak araştırılmasını ilk defa gerçekleştirmiştir. Onun atasözü, deyim, hikâye, masal, türkü, destan ve mitoloji konusundaki derleme çalışmaları çok önemlidir. Velihanov, bu malzemeleri toplamakla yetinmemiş tarihi aydınlatmak amacıyla da kullanmıştır; *Kazak Şeceresi, Ulu Cüz Kazaktarının Anız-Engimeleri men Anızdarı* yaptığı çalışmalardan bazılarıdır.

Büyük Kazak âlimi Muhtar Avezov, Kazak folkloruyla ilgili yaptığı çalışmalarla tanınmıştır. *Kazak Edebiyatı Tarihi* (1948) isimli Kazak anonim halk edebiyatı hakkında bilgi veren birinci cildi hazırlamıştır. Ünlü, âlim Muhtar Avezov sözlü edebiyatı şu bölümlere ayırır:

1. Halk nazımının kısa türleri: evlenme geleneği şiirleri (yar-yar, yüz açma, sinsu), kaygı, hasret şiirleri (ağıt, veda, duyurma).
2. Efsane, atasözü, bilmece, masallar: hayal masalları, hayvan masalları, örf-adet masalları, çocuk masalları, efsane masallar, küy efsanesi.
3. Kahramanlık Destanları (Koblandı Batır, Kambar Batır, Er Tarğın, Er Sayın)
4. Aşk Destanları (Kozı Körpeş-Bayan Sulu, Kız Jibek, Ayman-Şolpan)
5. Tarihî Destanlar
6. Atışmalar

Günümüzde Türk dünyasında, kahramanlık destanı olarak bilinen anlatıları karşılamak üzere farklı kavramlar kullanılmaktadır. Kahramanlık destanlarına; Altay Türkleri “kay çörçök” veya “kaylap aydar çörçök”, Başkurtlar “yır”, Karaçay-Malkarlar “cır”, Kırgızlar “comog”, Özbekler “destan/halk destanı” ya da “epos”, Şorlar “kay”, Tuvalar “maadarlık tool, maadarlık epos, tooju”, Türkmenler “dessa”, Uygurlar “kıssa, dastan” ve Yakutlar “oloñho” demektedir.

Anadolu sahasında Oğuz Kağan, Köroğlu, Manas gibi kahramanlık konulu uzun anlatılara “destan” adı verilirken aynı anlatımlara Kazak Türklerinin destancılık geleneğinde “epos, arhaik epos, köne epos, batırlık epos, kahramanlık köne epos, liro-epos, gaşıktık epos, romandık epos, batırlık ertegi, jır, batırlar jırı , tarihi jır, gaşıktık jır, epostık jır, liro-epostık jırlar, liro epikalık jırlar, dastan” gibi adlar verilmektedir. İsimlendirmedeki çok isimlilik “epos, jır ve dastan” ana başlıkları altında destanları konularına göre isimlendirmekten kaynaklanmaktadır.

Destanların konularını Kazakların komşularıyla yaptıkları savaşlar, iç mücadeleler ve sosyal hayat oluşturmaktadır. Bu destanlar, çok değişik yönlerden sınıflandırılmış ve bölümlere ayrılmıştır. Bu sınıflandırmalardan birisi de konularına göredir: a) Kahramanlık destanları (Batırlar Jırı) b) Aşk konulu destanlar (Liro-epostık Jırlar).

Kahramanlık destanları sözlü edebiyatın en zengin ve en eski türlerindedir. Bu tür eserlerde, halkın hayatındaki tek bir devir geniş olarak ele alınır. Bu tarihî dönemdeki kahramanların dış düşmanlara karşı savaşları, yurt içindeki sosyal yapı ve çelişkiler konuları oluşturmaktadır. Bu sahada yetkin bir bilim adamı olan E. Konratbayev kahramanlık destanlarını üç grupta toplar:

En eski zamanlardaki destan (Çok eski destan: Attila).

Türk hanlıkları, Oğuz Hanlığı, Altın Orda Hanlığı, Nogay Devri, Kazak Hanlığı dönemindeki destanlar (Korkut Ata Kitabı, Kambar Kahraman vb.).

Yeni devir destanları; tarihsel eserler, XVI. yüzyılda yurt, vatandaşlık yükselişiyle ilgili eserler (Yesbenbet Ötegen, Harkız).

Kahramanlık destanları tarihte halkın bakış açısına göre biçimlenir. Halkın bilincinde edebî dille söylenen şecereyi yerine getirir. Kazak Türklerinin aşk destanları da oldukça fazladır. Bu destanlar, kahramanlık destanlarından sonra oluşmuştur. Kahramanlık destanlarında kahraman düşmanlarla savaşırken aşk konulu destanlarda böyle bir durumla karşılaşmayız. Aşk konulu destanlarda destanı oluşturan sosyal tabaka destanın yaşandığı uruğun veya boyun kendisidir. Aşk konulu destanlarda toplumun herhangi bir sorunu, ihtiyacı konu edilmez. Kahramanın halk için yaptığı mücadeleyi konu alan kahramanlık destanlarına karşı aşk destanlarının konuları iki gencin mutluluğu yakalama yolundaki mücadelesi, hasreti ve aşklarıdır. Kahramanlık destanında çok etkili olmayan kabileler arası ilişkiler, geleneksel hayat, örf ve âdetler aşk destanlarının vazgeçilmez özelliklerindedir. Aşk destanlarını kahramanlık destanlarından ayıran bir diğer fark da karakterin gerçekçi biçimde betimlenmesidir.

Aşk konulu destanlar içinde “Kozı Körpeş-Bayan Suluv, Külşe Kız-Nazımbek, Kız Jibek, Kaşayım-Navrızbay, Ayman-Şolpan, Esim Seri-Zeliha, Kül ile Kız ve Makpal Kız” en tanınmış olanlarıdır.

Kazak destanlarındaki kadın tiplerinden iki farklı kahraman seçildi. Bu amaçla yukarıda konuları ve özellikleri anlatılan aşk konulu destanlar içinde yer alan Makpal Kız Destanı ile Karaşay Kız Destanı tiplerin benzerlik ve farklılıkları yönlerinden karşılaştırarak incelenmiştir.

Makpal-Segiz Destanı, Pakizat Avesbeyeve tarafından Arap alfabesinden Kiril alfabesine aktarılmıştır. Destanın Alkuvat nüshası tamdır. 1946 yılında Kızılorda’da Sersenbayev Jırav’dan dinleyerek yazıya geçirilmiştir (Ortalık İlmî Kütüphanesi, Dosya Numarası: 925). Destanın Arap harfleriyle yazılmış yarım olan nüshalarından ikinci varyantın toplayıcısı Kenbay Sersenbayev, üçüncü varyantın toplayıcısı Jankıssa’dır (Jankisi).

Değerlendirdiğimiz nüshanın yazarı Alkuvat Kaynarbayev, 1898’de Kızılorda bölgesi Karmakşı köyünde doğmuştur. 1934’ten itibaren Kazak SSR İlim Akademisi için çeşitli sözlü edebiyat örneklerini toplamıştır. Özellikle Sır-ı Derya boyunda eser veren “Ongar, Bazar, Jırav, Erimbet, Kete ve Jüsip”in eserlerini toplayarak düzenlemiştir. Bu derlemelerden bazıları XVIII-XIX. *Gasırdağı Qazaq Aqındarının Şığarmaları* (1962) ve XX. *Gasırdağı Qazaq Aqındarının Şığarmaları* (1963) adlarıyla şiir antolojisi olarak yayınlanmıştır.

“Makpal” adıyla bilinen bu eserin bazı bölümleri *Kazak Edebiyatı Tarihi* (1960) sayfa 18’de yer almıştır. Destan on birli hece ölçüsüyle yazılmıştır.

Destanın konusunu kısaca şöyledir: Makpal Kız’ın sevdiği erkek Segiz, Arka bölgesinde yılık (at sürüsü) yaymaya gider. Makpal’ın babası Bahtiyar, Segiz’in gidişini fırsat bilerek kızını evlendirmeye karar verir. Karakalpak Jabı Batır, epeyce yüklü başlık parası ve hediyeler vererek Bahtiyar’dan kızını satın alır. Bu karar üzerine Makpal da sevdiği Segiz’e “Yurdundan istemeden ayrılıyorum.” diyerek bir mektup gönderir. Segiz, bu mektubu alır almaz köye dönmek üzere yola çıkar. Memleketinde Makpal’ı göremeyince Jabı’nın peşine düşer. Yolda iki atını da kaybederek yaya kalır. Günlerce yürür, bir tepenin başına ulaştığında Makpal’ın kervanını görür gibi olur. Segiz yüreğindeki sevgiyle öyle bir haykırır ki bu ses Makpal’ın kulağına gelir. Makpal, Karakalpak Jabı Batır’ı şifalı Sır-ı Derya’nın suyunu getirmek için ikna eder. Jabı’nın yokluğunda sevdiği Segiz ile buluşur. Ancak Makpal, aşk derdiyle hastalanır ve ölür. Sevenler birbirine kavuşamaz. Destan burada biter.

İkinci destanın adı Karaşas Kız’dır. Bu destanın anlatıcısı Taji Aynatosov’dur. Bu destanı 1040 yılında bularak Arap alfabesine geçiren Qoşambay Tomıntaylıq’tır. Ortalık İlmî Kütüphanesinde “K/698 Dosya, No:1 Defter”inde kayıtlıdır. Kitap hâlinde yayımlanmış olan bu nüsha Pakizat Avesbayeva tarafından Arap alfabesinden Kiril alfabesine aktarılmıştır.

Destanın konusu şu şekilde özetlenebilir: Hayvanlarını otlatan yiğit Koşambay, yolda karşılaştığı Toman Batır ile gücünü denemek amacıyla dövüştür. İki yiğit sonra arkadaş olurlar. İki dost, sürülerini otlatırken uzaktan gelen bir yiğit görürler. Yiğit, yaklaşınca bu kişinin erkek gibi zırh giyinmiş, elinde savaş aletleri olan bir kız olduğunu anlarlar. İki arkadaş önce ona pek önem vermezler. Karaşas Kız onlarla dövüşerek gücünü gösterir. Böylece üçünün de gücünün birbirine denk olduğu görülür. Artık dost olan üçü, hayvanları birlikte otlatmaya başlarlar.

Karaşas Kız artık güven duyduğu arkadaşları Koşambay ile Toman Batır’a bir derdi olduğunu söyler. Bu sıkıntısının çözümü için onlardan yardım ister. İki yiğit, Karaşas’a yardım etmeye söz verirler. Memleketlerine dönerken Karaşas’ın ili Nayman’a varırlar. Karaşas Kız’ın derdi, anne ve babasının borcuna karşılık satılmaktır. Ancak Karaşas, bu duruma karşı koyarak savaşmış ve kaçmıştır. Toman Batır ile Koşambay, Kazıbek’in huzuruna çıkarak Karaşas’ın derdini anlatırlar. Kazıbek, yarış düzenler. Toman ile Koşambay bu yarışa katılmazlar. Kazıbek halkın gözünde yücelen iki yiğide verdiği sözü tutar. Böylece Karaşas Kız, yilkısıyla beraber ana babasının yanına sağ salim varır. Destan, Karaşas’ın isteğine kavuşması ile biter.

Aşk destanları içinde yer alan Makpal-Segiz Destanı ile Karaşas Kız Destanı ortak ana konuyu işlemişlerdir. İkisinde de temel sorun, “Genç kızların

para karşılığında satılarak istemediği kişiyle evlendirilmeleri”dir. Bu temel sorun, iki destanda farklı şekilde çözümlenmiştir. Makpal Destanı’nda genç kız satılmasına karşılık çaresizce boyun eğmiş, karşı koyamamıştır. Ancak yine de sevdiğine mektup yazarak içinde bulunduğu durumu anlatmıştır. Mektup şöyledir:

Boz balanın biri gibi Makpal idim,
Başımdan beylik giderek hürriyetim kalmadı.
Yalnız başıma ne yapabilirim,
Geçip gitti hasretle yarı yaşım,
Her gün gelip vedalaşarak.
Dostum yoktu senden başka
Bırakmadı yüz yirmiyi veren zalim.
Ayrıldım aklımla, ilimden giderek.
Çabucak gelip alamasan da yola çık,
Sağ salim kal Segiz, sinek gibi canınla.
Sal Segiz, kahraman gibiydin,
Orada karının hâli kocasına malum olur.
Süt veriyorum boz ata, yem vermiyorum.
Ben seni almayı kötü görmüyorum.
Sal Segiz, beni alamasan da bir görünsen,
Bu dünyada seni kimseye denk bulmuyorum.
Gitmedi gemiyi salsam buza,
Kimler âşık olmadı ki Makpal Kız’a
Söz verdiğin zamanda gelemezsən,
Gönderdim Segiz, seni tatlı tuza.

Karaşş Kız Destanı’nda ise Koşambay ile Tomanbay’ın gözünden yiğit bir kız tasviriyle karşılaşırız:

Karavıl’a bu ikisi iyice yakınlaştı,
Yetiştigimizi bilelim diyerek geldi.
Kara güçlü atı vardı rahvan yürüyen
Güzel, iri yarı bir kızdı.
Bu kızın şokparı vardı yanında,
Elinde ise hazırda sadağı.
Başındaki şapkası tilki kürkünden
Belinde kaması vardı kınında.
Boyunu anlatacak ancak çınardı,

Yüzünü gören olurdu ona hayran.
Çılgınca kara atını kamçılıyordu,
Boynunda çeşitli muskalar vardı.
Kürek kemiklerinin arası bir metre kadar,
Kabarıp duruyordu kızıl gül gibi.
İki gözü parlıyor, saçlarını savuruyordu,
Yürüyüp geldi iki yiğidin yanına
İlerleyerek iki yiğit de ona yanaştı.
Yol sorup kim olduğunu bilelim, dediler:
İkisine dönüp de bakmıyordu,
Bunlara kız cevap vermiyordu.

Makpal Kız'da klasik aşk destanlarındaki kadın tipiyle karşılaşırken Karaşş Kız'da destanlardaki erkek kahramanların benzeri kadın tipiyle karşılaşılır. Tomanbay ve Koşambay bu kızla evlenmek, onu almak ister. Karaşş onlarla öyle bir dövüşür ki ikisini de yener. İki arkadaş bu kıza hayran olup gücüne boyun eğerek onunla dost olurlar. Destanda bu durum şu dizelerle anlatılır:

Toman, Koşambay'a "Bu nasıl kız?" dedi,
Yiğidiz diyerek ikimiz de yürüyoruz.
Bize can diyerek bile, dönüp bakmadı.
Bunu almazsak dünyadan ümidini kes.
İsterse ben onunla evlenirim,
Koşambay adını, soyunu öğrensene.
Çomağını eline alarak,
İkisi iki taraftan saldırdı,
İkisinin de bir vuruşuyla durmadı,
Tekrar sinirlenerek vurdular.
Şapkasının iplerini çözüp fırlattı.
"Ben mi sizin malınızı aldım?" diyerek
Yüzü asıldı, kaşları çatıldı.
Kız eline dal gibi şokparını aldı.
Kara saçlarını başının üstünde topladı,
Alnını öne çıkarıp, kaşını gerdi.
Bedbaht bilinen Susuz Kubacon'da
İki yiğit, bir kız vuruşmaya hazırlandı.

Yiğitler iki kişi, kız yalnızdı Kubacan'da.
İkisi de attan düştü onun iki vuruşuyla
Bir bir ikisini de attan düşürdü
Ve sonra kız iki atı alıp gitti.

Karasaş, onların görebilecekleri uzak bir yere iki atla gittikten sonra kızgın çölde yaya kalan iki arkadaşı yanına çağırır. Onlara akıl verir, derdini anlatır ve böylece dost olurlar. Karasaş'ın anlattıkları Kazak kızlarının ve yoksul halkın dramıdır. Borca karşılık satılan kızların durumunu gözler önüne sermektedir Karasaş Kız anlattıklarıyla:

O zaman kız başını kaşayıp akıl verdi,
Çıldırılmış gibi geliyorsunuz yiğitler!
Sizler hayvan sahibi olmak istiyorsunuz,
Benim de size anlatacak derdim var.
Karakesek'e gidiyorum,
Babamın bana koyduğu ad Karasaş.
Ben hâlimi anlatayım ikinize
Kulak verip dinleyin, yiğitlerim!
Kaz sesli Kazıbek halkın beyi,
Milleti ağlatmayan beylerin olmaz derdi.
Babamın soyu Nayman'dır
Karakesek içinde tek başına.
Babamın benden başka çocuğu yok,
Ardında kardeş, önünde ağası yok.
Babama söylemeden Kazıbek
Günahkâr bir zengine sattı beni.
Anam, babam bu işi bu yıl öğrendi,
Boşa ağladılar, yardım edecek kimse yok.
Bir zengine beni kuma satıp
Çok belaya Kazıbek battı.
Ağlıyordu anam, babam çaresizce
Yemeksiz, uykusuz evde kaldılar.
Yiğit olup silahlanarak,
"Sığıntı" diyerek beni sattı.
Anamın babamın hâli böyle oldu
Onların gözünden akan yaş kan oldu.

Karaşş Kız, Makpal gibi durumunu acizce kabullenmez. Ağlayıp hasta olarak sevdiğine kavuşmadan ölmez. Karaşş, mücadelecı kadın tipidir:

Babamdan bütün bunları dinledim,
Atımı iyi seçip yürüdüm.
Elime bütün silahları aldım,
Dağdan, bayırdan ilime yürüdüm.
Gayretim her yerde açıldı,
İri yarı nice pehlivan kaçtı.
Ertiste'ki bir kaplan saldırdığında
Anlatılmaz bir heybeti vardı.
Her yıl halkın malını, canını yakarak
Zararı kaplanın pek çok idi.
Gündüz bu ata bindikten sonra,
Babamın silahlarını aldıktan sonra,
Karakesek'te herkes sıkıntıdayken
Benim bu gayretimi gördü.
Ben evimden çikalı on gün oldu,
O günden beri gece gündüz yürüyorum.
Koşambay ile Pehlivan Toman hâlim bu,
İşte duyduunuz benim derdimi!

Kazak destanları içinde malına, mülküne ve ailesine sahip çıkan, hakkını savaşıarak alan bu kadın tipi oldukça ilgi çekicidir. Aslında Türk destanlarında kadının ilahi bir varlık durumuna getirildiği görülmektedir. Kırgızların Manas Destanı'nda kadın, evin ve namusunun koruyucusudur. Türk destanlarında kadına sarsılmaz bir saygı, sevgi ve sadakat vardır.

Ele alınan ikinci destan Makpal-Segiz'de ise Fars ve Arap halk hikâyelerindeki konu benzerliği dikkati çeker: Birbirine kavuşamayan iki gencin hikâyesi. Makpal-Segiz Destanı, Doğu hikâyelerinin tesiriyle anlatılan olayların gelişmesiyle kendini ortaya koymaktadır. Segiz, Makpal'ın köyüne gelince yengesiyle konuşarak durumu öğrenir. Çaresizce Makpal ile konuşmak üzere yollara düşer. Büyük sıkıntılar çeker, sevdiğiyle görüşür ancak ona kavuşamaz. Bu destanda kahramanlık yoktur. Sadece iki gencin sevgisi ve yaşadıkları acı anlatılmıştır. Karaşş Kız Destanı'nda ise anasını babasını fakirlikten kurtaran, onlara sahip çıkan yiğit kadın tipi vardır. Bu iki Kazak destanı, geçmişten bu güne sosyal hayattaki değişiklikleri, farklı hayat biçimlerini sergilemesi yönünden kaynaklık etmektedir.

Kaynakça:

Avesbayeva, Pakizat, *Karaşay Kız*, Ortalık İlmi Kütüphanesi K/698 dosya, No:1 Defter.

Avesbayeva, Pakizat, *Makpal-Segiz Poeması*, Ortalık İlmi Kütüphanesi, Dosya 925.

Avezov, M. (1948), *Kazak Adebıyatı Tarihi*, Almatı.

Ergun, Metin (2002), *Kopuz Sarını: Kazak Âşık Tarzı Şiir Geleneği Akın ve Cıravlar*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/2860, Türk Dünyası Edebıyatı Dizisi:76, Ankara, 653 s.

Gabdullin, G. (1960), *Kazak Adebıyetının Tarihi*, Almatı.

Köprülü, Mehmet Fuad (1986), *Edebıyat Araştırmaları*, Ankara.

